

دوسو ايشم تاز

تورگم سوز

(بازگه هاى تورگم سوز تاز دوسو)

شماره ۱۰۰ تورگم سوز

ايچىندە كىلر:

اۇن سۇز

روسجادا ايشله نى تور كچه سۇزلىر

قايناقلار

بسم الله الرحمن الرحيم

اۋن سۆز

روسجادا ايشلەنن توركجه سۆزلرين سايى ايكي ميني (۲۰۰۰) دە آشميشدى. بو سۆزلرين تورك ديلينده نئچه مين ايللىك اوزون كئچميشى اولموشدو. آنجاق، بو سۆزلردن بير سىراسى زمان قوينوندا اونودولاراق يالنىز آسكى آبيده لريميزده قورونموشدو.

اۋرنك اوچون "چير" سۆزو، مين ايللىك **ديوان لغات الترك** كتابيندا "جر" شكلينده يازيلميشدى. "چير" سۆزو معناجا "ياغ، پيى" دئمكدير. بو سۆز چيراغ (چراغ) سۆزونون كۆك اولاييلر. چونكى، آنا ديليميزده "آق / -ه ك" شكلچى سيندن (پسونديندن) اسم مكان دا دوزه لينيير. بئله ليكله، چيراق سۆزو "پيى قابى" (يانديرماق اوچون ايچينه آريديلميش پيى تۆكولن ساخسى قاب) آنلامينا اولاييلر. چيراق سۆزو عربجه يه كئچديكن سونرا "سراج" دئييلدى. ياغ و پيى معناسينا اولان "چير" سۆزو، بوگونكوروس ديلينده "زير" دئييلير.

بىز آشاغىدا سىزە يۈزە (۱۰۰) ياخىن روسجادا ايشلە نى تور كجە سۆزۈ

گۆستىرىرىك:

روسچادا ايشله نى تور كجه سؤزلر

۱) آذربايجان دىلى نىن اىضاحلى لغتى: آر خالىق

روسجا: arxalúk

آنلام (معنى): بىر جوراوست پالتارى

۲) ديوان لغات الترك: آرقار (دېشى داغ كئچى سى)

فرهنگ سنگلاخ: آلقار

روسجا: arxár

۳) اسكى تور كجه: آرىك / آرك

ديوان لغات الترك: آرق

فرهنگ سنگلاخ: آرىق / ارق

روسجا: arík

آنلام: آرخ، قنوو، سويولو

٤) فرهنگ سنگلاخ: آریخماق

روسجا: argamák

آنلام: ایتی گنده ن (قاچاغان) آت

٥) فرهنگ سنگلاخ: آوول

روسجا: aúl / aíl

آنلام: کند، اوبا، دوشرگه

٦) دیوان لغات الترک: آل / آن

فرهنگ سنگلاخ: آل

روسجا: alíy

آنلام: آل، آل قیرمیزی

٧) روسجا: alet (آل سؤزوندن دوزه لن مصدر)

آنلام: آلاشماق، قیزارماق

۸) آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: آلیق-آلیق باخماق

استانبولجا: alık

روسجا: olux (اولوخ)

ژاپونجا: oroko (ژاپون دیلینده "ل" "یوخدو")

آنلام: گای، گیج، مایماق، کوت بیین

۹) دیوان لغات الترک: آفیا

فرهنگ سنگلاخ: ایوا

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: هیئوا

روسجا: ayvá

آنلام: هیئوا (میوه سی یا آغاجی)

۱۰) دیوان لغات التترک: آیران

فرهنگ سنگلاخ: ایران

روسجا: ayran

آنلام: آیران، آبدوغ

۱۱) دیوان لغات التترک: آرُک

فرهنگ سنگلاخ: اوروک

روسجا: urúk

آنلام: آریک (زرد آلو)

۱۲) دیوان لغات التترک: آشکک / آشیاک / آشیک

روسجا: ishak (ишак) ایشاک

آنلام: ائشک، ائششک، اولاغ

۱۳) دیوان لغات الترک: اَکیر

فرهنگ سنگلاخ: ایگیر

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: ایگیر (ایبیر)

استانبولجا: eğir kókú

روسجا: air / ir

آنلام: ایبیر، باتاقلیق زنبقی (سوسن باتلاقی calamus)

۱۴) دیوان لغات الترک: اُغرُق (چایین بۇرۇقلاری)

روسجا: okrug

آنلام: یوورلاق، یومرو

۱۵) اسکی تورکجه: اوغلان

روسجا: ulan (نیزه لی سواری عسگر)

آنلام: اوغلان، خاقانی قورویان دسته نین عضوو

۱۶) فرهنگ سنگلاخ: اورمان / اورمانلیق

استانبولجا: orman

روسجا: urmán

آنلام: مئشه، جنگل، آغاجلیق

۱۷) دیوان لغات الترک: اُتک

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: اوتو

روسجا: utyúk

آنلام: اوتو، اُطو

۱۸) اسکی تورکجه: اوئیس / اوئوس

دیوان لغات الترک: ائش / ائوش (کند معناسینا)

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: اوئوس

روسجا: ulús (کند، ائل)

۱۹) اسکی تور کجه: باتور

روسجا: batír

آنلام: ایگید، قوچاق، بهادر

۲۰) اسکی تور کجه: بارس

دیوان لغات الترک: برس

فرهنگ سنگلاخ: بارس

روسجا: bars

آنلام: بارس، پلنگ

۲۱) اسکی تور کجه: بارک

دیوان لغات الترک: بَرَق

فرهنگ سنگلاخ: بارق

اینگلیزجه: burg

روسجا: barák

آنلام: ائو، تیکینتی

۲۲) تور کجه: باسما

روسجا: basmá (اوستونده خانلارین شکلی اولان مَهر)

آنلام: باسما، دامغا، تمغا، مَهر

۲۳) تور کجه: باسماچی

روسجا: basmach

آنلام: باسماچی، قوئدور (اورتا آسیادا ایشله نمکده دیر)

۲۴) دیوان لغات الترک: بَشْمَق

فرهنگ سنگلاخ: باشماق

روسجا: bashmák

آنلام: باشماق، آياق قابی

۲۵) دیوان لغات الترک: بَدْرَم

فرهنگ سنگلاخ: بییرم

اینگلیزجه: bairam

روسجا: bayram

آنلام: بایرام، شَن لیک (گونو)

۲۶) تورکجه: بَبَه

روسجا: babé

آنلام: ببه، کیچیک اوشاق

٢٧) اسكى تور كجه: بگ / بنگ

ديوان لغات الترك: بك / باك

فرهنگ سنگلاخ: بيگ

روسجا: bay / bek

آنلام: باي، بگ، بي

٢٨) اسكى تور كجه: بوړى / بوړو / برى

ديوان لغات الترك: بُرى

فرهنگ سنگلاخ: بوړى

روسجا: biryúk

آنلام: قورد، جاناوار، يالقوزاق

۲۹) اسكى تور كجه: بۆك / بوك

ديوان لغات الترك: بۆك

روسجا: bok

آنلام: بوجاق، يان، كنج، گوشه

۳۰) ديوان لغات الترك: بۇرسق / بۇرسق

روسجا: barsúk

آنلام: پورسوق (حيوان آدى)

۳۱) فرهنگ سنگلاخ: بوران

روسجا: buran

آنلام: بوران، چووغون، كولك

۳۲) اسکی تور کجه: بوکا

دیوان لغات الترک: بۇقا

فرهنگ سنگلاخ: بوقا / بوغا

روسجا: bugáy

آنلام: بوغا، اوکوز

۳۳) دیوان لغات الترک: بوز

فرهنگ سنگلاخ: بوز

عربجه: بَزّ

روسجا: byaz

آنلام: بئز، قماش (پارچه)

۳۴) آذربایجانجا / استانبولجا: پای

روسجا: pay

آنلام: پای، بؤلوم، حصّه

۳۵) آذربایجانجا: پایاق

روسجا: papaxá

آنلام: پایاق، بؤرک

۳۶) اسکی تورکجه: تات

دیوان لغات الترک: تات / تَت

روسجا: tati

آنلام: تات، تورک اولمایان

۳۷) اسكى تور كجه: تابار

ديوان لغات الترك: تفرّ / تقار / توار

فرهنگ سنگلاخ: طوار

روسجا: tovar (تاواريش: يولداش)

آنلام: وار، مال، متاع

۳۸) فرهنگ سنگلاخ: تابقور

استانبولجا: tabor (آلاي، بؤلوك)

روسجا: tabor (۱- قوشون دوشرگه سي ۲- كوچ)

۳۹) اسكى تور كجه: تاييلكو

ديوان لغات الترك: تفلقو / تفلغوج

استانبولجا: tavulga

آذربايجان ديلي نين ايضاحلى لغتى: توبولغا / تيويولغا / تيويولغا آغاج / توپولغا

روسجا: távolga

آنلام: كول، بيتكى

۴۰) آذربايجانجا: تاپدالاماق / تاپدالاماق

روسجا: toptat

آنلام: تاپدالاماق، آياقلا باسيب آزماق

٤١) اسكى تور كجه: تاركان

ديوان لغات الترك: ترخان

فرهنگ سنگلاخ: ترخان

روسجا: tarxan (تارخان)

٤٢) اسكى تور كجه: تامغا / تامكا

ديوان لغات الترك: تمغا

فرهنگ سنگلاخ: تمغا

روسجا: tamgá

آنلام: دامغا، مهر، نشان

٤٣) فرهنگ سنگلاخ: تاشیشماق

آذربایجانجا: داشیماق

روسجا: tashit (تاشیت)

آنلام: داشیماق، چکیب سورمک

٤٤) فرهنگ سنگلاخ: تسمه

روسجا: tesma

آنلام: تسمه

٤٥) دیوان لغات الترک: تُربین (اُئلَدَن بیر سورو)

فرهنگ سنگلاخ: تابین (قیرخ نفر لیک سورو)

روسجا: tabún (ایلخی، سورو)

٤٦) اسكى تور كجه: تورك

ديوان لغات الترك: تُرك

فرهنگ سنگلاخ: ترك

روسجا: túrk

٤٧) فرهنگ سنگلاخ: تومان

روسجا: túman / tomán

آنلام: تومن / تومان (ايران پولو)

٤٨) اسكى تور كجه: تۇمان

ديوان لغات الترك: تُمان / تُمَن

فرهنگ سنگلاخ: تومان

روسجا: tuman

آنلام: دوُمان، چَن، سيس

٤٩) دیوان لغات الترک: تٲن / تٲون

روسجا: tyutyun

آنلام: تٲون

٥٠) فرهنگ سنگلاخ: جرن / جران / جیران

استانبولجا: جرهن / جئیلان

روسجا: dzheyran (روس دیلینده "ج" اولمادیغینا dzh ایشله نیر)

آنلام: جئیران، مارال

٥١) دیوان لغات الترک: جاتر / جاجر / جاشیر

فرهنگ سنگلاخ: چادر

روسجا: shatter (شاتر)

آنلام: آلاچیق، اوبنا، چادیر

۵۲) دیوان لغات الترک: جَغِر

فرهنگ سنگلاخ: چاغیر / چاقیر

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: چاخیر

روسجا: chixír (چیخیر)

آنلام: چاخیر، ایچگی

۵۳) فرهنگ سنگلاخ: چالمه

روسجا: chalma

آنلام: چالما، ساریغ (سربند)

۵۴) آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: چِپکن

روسجا: chepan

آنلام: چِپکن، کندلی اوست گئییمی

۵۵) ديوان لغات الترك: جُرَك

روسجا: churek

آنلام: چۆره ك، په په

۵۶) ديوان لغات الترك: جُمجا

فرهنگ سنگلاخ: جومجا / چمچه

روسجا: chumichka

آنلام: چۆمچه (قاشيغی)

۵۷) ديوان لغات الترك: جِبِق

فرهنگ سنگلاخ: چوبوق

اينگليزجه: chibuk

روسجا: chubuk (۱- قلیان چوبوغو ۲- اوزوم قلمه سی)

آنلام: چوبوق

۵۸) دیوان لغات الترک: جر (چیر او خونمالی دیر)

روسجا: zhir

آنلام: یاغ، پی، پیگ

۵۹) دیوان لغات الترک: جغری

فرهنگ سنگلاخ: جیقیر / جیقریق

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: چیغریق

روسجا: chigir

آنلام: چیغریق، دولاب، دولاما چرخ (قویودان سو چکمک او چون دور)

۶۰) فرهنگ سنگلاخ: داغان

روسجا: tagan

آنلام: ساج آیاغی

٦١) ديوان لغات الترك: دَدا

فرهنگ سنگلاخ: دده

روسجا: tyatya

آنلام: دَده، آتا

٦٢) تورکجه: دوزلوق

روسجا: tuzlúk

آنلام: دوزلوق، شورانليق، شورابا

٦٣) ديوان لغات الترك: سَبَن

فرهنگ سنگلاخ: سابان

روسجا: sabán

آنلام: سابان، کوتان، خيش

٦٤) ديوان لغات الترك: سَرَجَا

روسجا: sarancha

آنلام: چکیرتکه

٦٥) استانبولجا: sazan

روسجا: sazan

آنلام: سازان، چکی بالیغی

٦٦) ديوان لغات الترك: سَمَان

فرهنگ سنگلاخ: سامان

روسجا: samán (١- سامان ٢- سامانلی چیی کرپیچ)

آنلام: سامان، کولش

۶۷) فرهنگ سنگلاخ: سنجق / سانجاق

روسجا: sandzhak

آنلام: (ترکیه ده) بؤلگه، ناحیه ولایت

۶۸) دیوان لغات الترک: سُکسُک

فرهنگ سنگلاخ: سوکسوک

روسجا: saksaúl (اورتا آسیادا شوران و قومسال صحرا الاریندا بیتن یاپراق

سینز کچیک آغاج)

۶۹) دیوان لغات الترک: سُقُق

روسجا: saygák / sayga

آنلام: بیر جور جئیران

۷۰) آذربایجانجا: سیرغا

روسجا: sergá

آنلام: سیرغا، تانا (گوشواره)

۷۱) آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: قارا قورد

روسجا: karakúrt

آنلام: (اورتا آسیادا یاشایان) قارا رنگلی زهرلی هورومجک)

۷۲) فرهنگ سنگلاخ: قرا قولاغ

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: قارا قولاق

اینگلیزجه: caracal

روسجا: karakál

آنلام: قره قولاق (بیرتیجی بیر ممه لی)، سیاه گوش

۷۳) تور كجه: قارا - قورا

روسجا: karákulya

آنلام: قارا-قورا؛ جيزما-قارا (يازي)

۷۴) فرهنگ سنگلاخ: قرا آغاج

روسجا: karagách

آنلام: قاراغاج، قارا آغاج (نارون)

۷۵) فرهنگ سنگلاخ: قابان

آذربايجان ديلي نين ايضاحلي لغتي: قابان

روسجا: kabán (چؤل دونوزو)

آنلام: قابان، ائركك دونوز

۷۶) فرهنگ سنگلاخ: قراغول / قراوول

روسجا: karaúl

آنلام: ۱- قراوول، نوبت ۲- گۆزه تچی)

۷۷) دیوان لغات الترک: قرغا

روسجا: karga

آنلام: قارغا

۷۸) دیوان لغات الترک: قاغون / قغن

روسجا: kavún (قارپیز معناسینا دئییلیر)

آنلام: قووون

۷۹) دیوان لغات الترک: قازان

روسجا: kazán

آنلام: قازان (دیگ)

۸۰) دیوان لغات الترک: قَیِّق

فرهنگ سنگلاخ: قایوق / قاییق

اینگلیزجه: caique

روسجا: kayúk

آنلام: قاییق، بالاجا گمی

۸۱) دیوان لغات الترک: قَفْتان

فرهنگ سنگلاخ: حفتان

اینگلیزجه: caftan

روسجا: kaftán (اوزون اَتکلی قدیم کندلی پالتاری)

آنلام: کافتان، دُون

٨٢) ديوان لغات الترك: قَرساق

فرهنگ سنگلاخ: قارساق

علمی آدی: vulpes corsac

روسجا: korsák

آنلام: قارساق (روباہ خالدار)، بیر جور کیچیک تولکو

٨٣) ديوان لغات الترك: قُبُز

فرهنگ سنگلاخ: قوپوز

روسجا: kobís

آنلام: قوپوز، ساز، تار

٨٤) آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: قوتاز

روسجا: kutáz

آنلام: قوتاز (منگوله)

۸۵) دیوان لغات الترک: قُرْشاغ / قور / قُرْ

فرهنگ سنگلاخ: قورشاق

روسجا: kushak

آنلام: قورشاق، بئل باغی (کمر بند)

۸۶) دیوان لغات الترک: قیشلاق

روسجا: kishlák

آنلام: گند (اورتا آسیادا)

۸۷) دیوان لغات الترک: قِمین

فرهنگ سنگلاخ: قِمین

روسجا: kumís

آنلام: قِمین، تورشانمیش آت سودوندن دوزه ن بیره ایچگی

۸۸) اسکی تور کجہ: کان

دیوان لغات التترک: خان

اینگلیزجہ: khan

روسجا: khan (خان)

آنلام: خان

۸۹) اسکی تور کجہ: کاغان

دیوان لغات التترک: خاقان

روسجا: kagán

آنلام: خاقان

۹۰) دیوان لغات الترک: کرپیچ

فرهنگ سنگلاخ: کیرپیچ

روسجا: kirpích (کیرپیچ)

آنلام: کرپیچ، آجر (از زبان سومری)

۹۱) اسکی تورکجه: کودوک

دیوان لغات الترک: قُدرُق / قُذرق

روسجا: kurdyúk

آنلام: قویروُق

۹۲) اسکی تورکجه: کورغان (قلعه)

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: قورغان (۱-حصار ۲-بؤیوک و هوندور

باری)

روسجا: kurgán (۱-تپه ۲-قدیم قبرلر اوزه رینده تپه)

۹۳) آذربایجانجا: کیش

روسجا: kish

آنلام: توپوقلاری قووماق اوچون چیخاریلان سس

۹۴) آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: کوم

روسجا: kom

آنلام: کوم، توپا، بیغین

۹۵) دیوان لغات الترک: لاغون

آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی: لاغیم (یئر آلتی یولو ۲- تونل)

روسجا: lakuna) آناتومی علم ینده: ساحه، چوخور، باتیق؛ دیلچیلیک

علم ینده: بوش یئر، متنده بوراخیلیمیش یئر)

۹۶) دیوان لغات الترک: ل-تو (وسط حرف بللی دئییل)

روسجا: lapshá (لاپشا)

آنلام: (خمیردن دوزه لن) رشته، اریشته

۹۷) تورکجه: مارال (منغولجادان آئینمیشدی)

روسجا: marál

آنلام: مارال، دیشی جئیران

۹۸) فرهنگ سنگلاخ: یاتاغان

روسجا: yatagán

آنلام: اگری قیلینج

٩٩) ديوان لغات التراك: يارليغ

فرهنگ سنگلاخ: يارليغ

روسجا: yarlık

آنلام: بويوروق، دستور، فرمان

١٠٠) اسكي تور كجه: يورت

ديوان لغات التراك: يورت

فرهنگ سنگلاخ: يورت

اينگليزجه: yurt / yurta

روسجا: yurt / yurta

آنلام: ١- يئر، يورد ٢- يورد، آلاچيق، اوبا، چادير

۱۰۱) دیوان لغات الترک: یُغُرْت

اینگلیزجه: yogurt / yoghurt

ژاپونجا: yoguruto

روسجا: yogúrt

آنلام: یوغورت، قاتیق

۱۰۲) اسکی تورکجه: بینچو

دیوان لغات الترک: ینجو / جنجو

ژاپونجا: shinju (شینجو)

روسجا: zhemchug (ژئمچوق)

آنلام: اینجی، مروارید

قائناقلار (فهرست منابع)

۱) استرآبادی، میرزا مهدی خان؛ فرهنگ سنگلاخ؛ ویرایش: روشن خیروی، نشر

مرکز، چاپ اول ۱۳۷۴

۲) کاشغری، شیخ محمود بن حسین؛ دیوان لغات التترک؛ برگردان به فارسی: دکتر

حسین محمدزاده صدیق؛ نشر اختر، تبریز، ۱۳۸۳

۳) کاشغری، محمود بن حسین بن محمد، دیوان لغات التترک: ترجمه و تنظیم و ترتیب

الفبایی: دکتر سید محمد دبیر سیاقی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات

فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۷۵

۴) اوروجو، ع، آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی، کوچوره ن: بهزاد بهزادی، چاپ

اول، بهار ۱۳۷۶

۵) شوکورلو، علی عیسی، قدیم تورک یازیلی آبیده لری نین گرامری، معارف

نشریاتی، باکی، ۱۹۳۳

۶) نوروزی، شاهپور؛ هفته نامه صاحب.

1) Türkçe sözlük ,T.D.K, Ankara, porof. Dr. Hasan Eren